

הישיבה השביעית של הכנסת השביעית

יום שני, כ"א כסלו תש"ל (1 דצמבר 1969)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.01

א. חוק העיטורים בצבא הגנה לישראל, תשכ"ט-1969 *

(קריאה ראשונה)

היו"ר ר. ברקת:

חברי כנסת נכבדים, הגני פותח את הישיבה. הסעיף הראשון בסדר-היום הוא: חוק העיטורים בצבא הגנה לישראל, תשכ"ט-1969, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לשר הבטחון.

שר-הבטחון מ. דיין:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אינני בטוח שנהוג שנואם, שמזמן לו לדבר בפעם ראשונה בחסות יושב-ראש חדש, יברך אותו על כך. אני מרגיש שעלי לברך את מי שהיה חבר-הכנסת ברקת, ועכשיו יושב-ראש הכנסת, על היבחרו לכהונה זו.

אני שמח כי בדברי הראשונים במושב הכנסת הזאת וכיתי להביא לפני הכנסת הצעת חוק העיטורים בצבא הגנה לישראל. גם עתה קיימים בצה"ל דפוסים קבועים במסגרת פקודות המטה הכללי לציון מעשים הנעשים על-ידי יחידים, שיש בהם גילויים של אומץ לב וגבורה, המזכים את עושיהם בציון מיוחד, בהיותם ראויים לשמש מופת לחבריהם לנשק. בפקודות הצבא נקבעו הוראות המסדירות מתן ציונים לשבח על מעשים כאלה, ובמסגרת הוראות אלה הוענקו על-ידי ראש המטה הכללי של צה"ל, מאז התארגנותו ועד למלחמת ששת הימים, 109 ציונים לשבח, 51-י חיליים וזכו לציון לשבח בעקבות מעשיהם בעת מלחמת ששת הימים.

ציון לשבח הוענק בעד עשיית מעשה שיש בו משום גבורה או אומץ לב מעל ומעבר למצופה מחייל בנסיבות רגילות, ושחייל בגלותו אותו אומץ לב ובפעולתו תרם לקידומה של המערכה הצבאית שבה השתתף.

משרבו העושים והראויים לציונים לשבח, הוחלט שרצוני שנושא זה יוסדר במסגרת של חקיקה ממלכתית. תכליתו של חוק זה היא איפוא להעמיד את מתן הציון לשבח בצה"ל על בסיס משפטי ולקבוע את מעמדם החוקי של האותות. בהצעת החוק מוצעים שלושה עיטורים: הראשון, עיטור הגבורה; השני, עיטור העוז; השלישי, עיטור המופת.

הראשון במעלה מבין שלושת העיטורים האלה הוא עיטור הגבורה, שיוענק על מעשה בורך עילאית שנעשה בשעת לחימה מול פני האויב, תוך חירוף נפש. השני הוא עיטור העוז, שלהענקתו נקבעו שלושה מבחנים מצטברים אלה: האחד, מעשה גבורה, להבדיל מגבורה עילאית, המשמשת מבחן לצורך הענקת עיטור הגבורה, - כאן מדובר במעשה גבורה בלבד - אבל עליו להיות

מצטבר עם עוד שניים אלה: מילוי תפקיד קרבי וחירוף נפש. העיטור השלישי הוא עיטור המופת, שלהענקתו נקבעו שני מבחנים מצטברים: שהמעשה נעשה באומץ לב, ושהוא ראוי לשמש מופת.

עיטור הגבורה יוענק על-ידי שר הבטחון. עיטורי העוז והמופת יוענקו על-ידי הרמטכ"ל. הוענק עיטור לחייל שאינו עוד בחיים, רשאי יהיה שר הבטחון או הרמטכ"ל למסור את העיטור לקרובו של החייל, למשמרת.

שני סוגי בני-אדם שהוענק להם עיטור לא יהיו זכאים לעגור אותו, ואלה הם: האחד, מי שמרצה עונש מאסר, כל עוד הוא נמצא במאסר; השני, מי שהורשע על עבירה בטחונת.

ועתה רצוני להסביר את הנושא השני שבהצעת החוק. בהצעת החוק נקבעת סמכות להעניק, בנוסף לעיטורים, גם את אות המערכה. בעקבות מערכת סיני, ולאחר מכן בעקבות מלחמת ששת הימים, הורגש הצורך לקבוע הסדרים ומסגרות שעל פיהם תיקבע צורת אות מסויימת לחיילים ולאזרחים שהשתתפו במערכה גדולה, ודרכי חלוקת האות לאזרחים הזכאים לקבלו. אות המערכה יוענק לחיילים שהשתתפו במערכה על-פי קביעת שר הבטחון. אשר לאזרחים, הממשלה תקבע את הזכאים לקבלו. עד עתה לא היתה קיימת מסגרת חוקית להענקת אותות אלה והם הוענקו לחיילים בהתאם להחלטת הרמטכ"ל, ולגבי אזרחים נקבעו בכל מקרה הסדרים על-ידי הממשלה.

הגני מציע לכנסת להעביר את הצעת החוק לוועדת החוץ והבטחון.

היו"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ארידור, ואחריו - לחבר-הכנסת אבנרי.

יורם ארידור (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, אני מתכבד לצרף את ברכתי להצלחתך בכהונה הרמה, שאליה נבחרת.

כנסת נכבדה. הצעת חוק העיטורים, שהועלתה היום לדיון על-ידי שר הבטחון, היא הצעת חוק בעתה - ושלא בעתה. שלא בעתה, משום שהצעת חוק בנושא זה היתה צריכה, זה שנים, ליהפך לחוק המלווה את הגבורה היש-ראלית המתחדשת; בעתה, משום שעכשיו, ביחוד עכשיו, בחיותנו במצב מלחמה בלתי-מוסקת עם שכנינו, עם

יתואר מעשה גבורה הנעשה על-ידי אורח, שוטר, איש משמר הגבול, איש שירותי הבטחון, מעשה גבורה הנעשה בחירוף נפש, תוך סיכון היחיד למען הצלת הרבים. האם גיבור כזה אינו ראוי לעיטור? גם את צלב ויקטוריה הבריטי ניתן, בתנאים מסויימים, להעניק לאזרחים שגילו אומץ לב וחירוף נפש נוכח האויב.

ועוד הערה: מעשי גבורה עליליים ניתנים להיעשות לאו דווקא תוך לחימה במובן המצומצם של המושג. עמידתם של דב גרוגר, חנה שניג, אלי כהן וחבריהם לג' בורה, בתא המוות, אולי לא היתה לחימה במובן הרגיל של המלה, אך היתה זו לחימה שהיא למעלה הימנה. דאי, דב גרוגר וחבריו לבגדה אינם זקוקים לעיטורים. מדינת ישראל היא עיטורו של מי שכתב ארבעים-ושמונה שעות לפני עלייתו לגדודם כששירת התקווה על שפתיו, למפקד האצ"ל את המלים האלמותיות הבאות: "אני כותב את השורות האלה ארבעים-ושמונה שעות לפני שנוגשני עומדים להוציא לפועל את רציחתם. ובשעות האלה אין משקרים. והנני נשבע שלו היתה לי הברירה להתחיל מחדש, הייתי בוחר באותה הדרך שהלכתי בה בלי להתחשב בתוצאות האפשריות בשבילי."

אבל כשנחקק חוק לעיטורים, והגדרת העיטור העל-יון, כלשונה, אינה עונה למעשה גבורה מסוג מעשה של אלי כהן, מן הראוי במקרה זה שתנוסח מחדש מסגרת העיטור. ייתכן שלגבי אלה שאינם חיילים, ואולי גם לגבי חלק מהחיילים, מן הראוי שהעיטור יוענק על-ידי הנשיא. אני מציע שהוועדה תדון בכך.

מתוך הכרה והערצה פלפי כל גיבורי ישראל, המ-גוננים עפרות ארצנו באשר הם שם, אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת החוק והבטחון.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבנרי, ואחריו — לחבר-הכנסת רפאל.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בהתאם למסורת של הכנסת אני רוצה לברך את חבר-הכנסת ארידור, שגם הוריד את ממוצע הגיל של הכנסת, וגם העלה את הרמה, תרתי משמע: את הרמה הגופנית — בצורה בולטת — ואני מקווה ובטוח שיעלה גם את הרמה העניינית.

כבוד היושב-ראש, אני ממלא חובה נעימה כאשר אני מציע להעביר את ההצעה הזאת לוועדה. סיעתנו הקטנה הכפילה את כוחה ואת נוכחותה בכנסת — מחבר כנסת אחד לשניים — הודות לאחוז הגבוה של קולות שקיבלנו בצה"ל. אין ספק שחבר-הכנסת השני שלנו נכנס לכנסת הודות להפריש האחוזים שקיבלנו בצה"ל בהשוואה לאחוזינו באוכלוסיה האזרחית. אנו רואים עצמנו קרובים לענייני צה"ל, והצעת חוק זו נוגתת לנו אפשרות להמחיש את הקשר הזה.

כזכור לחברי הכנסת הקודמת, הצעתי למחרת מלחמת ששת הימים הצעת חוק פריטית להענקת עיטורים. אני מקווה שזה קצת דירבן גם את משרד הבטחון להחיש את טיפולו בעניין זה.

אני שמח שחוק זה בא לדיון מיד עם כינוס הכנסת הזאת. וגם אני מצטרף לשמחתו של שר הבטחון אשר אמר, כי הוא שמח שנאומי הראשון בכנסת זו הוא על נושא זה, אני רוצה להוסיף: על נושא זה, ולא על

אויבנו, אין יום שבו לא נחוש מחדש את החוב העליון שאנו חבים לאלה הממלאים את חובתם, ואף מעבר לה, כלפי האומה ועתידה.

הגבורה האישית, ההקרבה העצמית, היא היא היסוד לתקומת ישראל. ההזדהות הבאה מצד החייל המחرف נפשו מול האויב, הזדהותו עם האומה ועם חבריו עד בלי השאר לעצמו שום שיוור של שיקול אישי, הזדהות זו מחייבת הדדיות — הזדהות של האומה עם החייל. ההקרבה האישית נעשתה בעבר, ואפילו בהווה, במקרים רבים, הרחק מעיני העם, מתוך אלמוניות. הצל"שים שניתנו, גם אם זכו לפירסום, לפומביות, הן מעין עיטור מוצנע חל-קית, מוסתר, כאילו לו, דווקא לו, אין מצוי מקום על המדים הנושאים את סימני הדרגה ואותות המערכה שאינם עיטורים. את מסך האלמוניות הזה צריכה הצעת החוק לבטל לחלוטין. הזדהותה של האומה עם בנה הגיבור חייבת להיות גלויה, לעיני כל. אות ומופת. אות הצטיינות — למופת המעשה.

לכך יש גם צד חינוכי. דאי שיש גבורה גם בלעדי אותות. עדים לכך הגיבורים אשר במשך שנים ביצעו גבורתם בלי עיטורים, באלמוניות, אפילו בלי מדים. אך אין גבורה בלא טיפוח רוח הגבורה. אם מדברים אנו, בצדק, על היתרון האיכותי שיש לנו על אויבנו, הריהו בדוגמה האישית, שעליה אנו מתחנכים מאז ימי ז'בוטינסקי וטרומפלדור; הריהו ברוח האדם, בתעוזתו ובהקרבתו; הריהו באותה קריאה "אחרי", בעקרון שאין צה"ל זונח פצוע בקרב. הענקת העיטור תעניק גושפנקה מאת המדינה לא רק לגיבור, אלא גם לרוח הגבורה, לחינוך לרוח כזו. לא הגיבורים זקוקים לכך, האומה היא הזקוקה לכך.

לכן תמוה מאוד, שבעוד גבורת ישראל מתחדשת במולדת, זה עשרות שנים, מאז ימי השומר ונל"י, הגדודים העבריים וההגנה, האירגון הצבאי הלאומי ולוחמי חירות ישראל, הפרטיזנים והלוחמים בנאצים, צבא ישראל לדורותיו — גבורה שכל פרק חדש הנכתב בה הוא שיא חדש במסכתה — לזמרות כל אל תרם נחקק בישראל, בעשרים שנות הכנסת, חוק עיטורי הגבורה. ודווקא עם ישראל הוא הקשור בעיטור הראשון הידוע בהיסטוריה האנושית, באמצע המאה השנייה לפני הספירה, עיטור צמיד או תג זהב, שנתן המלך הסלווקי אלכסנדר בלס ליוטנן החשמלית, כוהן גדול, יונתן אשר קידם את גבולות ממלכת יהודה הקטנה לגבולות ארץ-ישראל.

אם לא נחקק חוק עיטורים עד היום, ואם נעשה הדבר בגלל חשש כביכול ממיליטריזם — הרי אין פגיעה גדולה מזו בלוחמי ישראל, מכל הדורות. נשיא המדינה הראשון, ד"ר וייצמן זכרונו לברכה, בוודאי שלא היה חשוף על מיליטריזם. והנה המדינאי הבריטי ריצ'רד קרוסמן מספר ששוחח עם וייצמן, זמן קצר לאחר ההתקפה על מפקדת שלטונות הכיבוש הבריטי במלון "המלך דוד", וקרוסמן מספר שראה לפתע את וייצמן כשהוא בוכה. ובעוד הדמעות זולגות על לחיו, אמר וייצמן לקרוסמן: "אני מן על בחורי האצ"ל שבוצצו את מפקדת הכובש: "אוינו יכול שלא להתנאות בחיבורים שלנו. לו רק היתה זו מפקדה גרמנית, כי אז היינו מעניקים להם את צלב ויקטוריה."

משום כך, רבותי חברי הכנסת, רצוי החוק הזה, ומן הראוי שיועבר לוועדת החוק והבטחון. אך עם זאת, בני-סוחו אל התעלם מן המצב המיוחד שבו אנו חיים. חוק זה, בחלקו המתייחס לעיטורים, חל רק על חיילים. אבל היום, פשוטו כמשמעו, כל הארץ חזית, כל העם צבא.

במלוא מובן המלה, וכל זמן שצה"ל מגן על קיום המדינה, ואיננו צבא השואף לכיבושים לשמם, אין חשש שצה"ל ילקה ברוח מיליטריסטית. ושנית, עצם העובדה - ואני משבח את שר הבטחון זאת יוזמי החוק על כך - שהעיתורים מוגבלים לחיילים קרביים בלבד, ושלא נתקב" לה השיטה הפסולה של הענקת "סלט ירקות" (כפי שקוראים לכך האמריקאים) לקצינים רק בשל היותם קצינים, וגם לקצינים לא-קרביים ולאנשי שירותים שונים - מבטיח גם הוא הגנה מפני מיליטריסם שלילי.

כבוד היושב-ראש, נצביע בעד הצעת חוק זו.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת רפאל, ואחריו - לחבר-הכנסת ביבי.

יצחק רפאל (מפד"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. כחבר ותיק של הכנסת עלי להזכיר שאין זו הפעם הראשונה שהכנסת דנה בהצעת חוק העיתורים, ולא היה זה חבר-הכנסת אבנרי אשר העלה שאלה זו לראשונה על הפרק בכנסת השישית. שאלה זו עלתה על הפרק עוד לפני 16 שנה, על-ידי חבר-הכנסת המנוח חברנו הרב נורוק. כעבור זמן, בעקבות יזמה זו, העלה בכנסת השנייה שר הבטחון דאז, מר פנחס לבון, הצעה מפורטת בדבר חוק העיתורים. ההצעה גם נדונה בוועדת החוץ והבטחון של הכנסת והובאה לקריאה שנייה. ואם כי חלוקות היו הדעות על כמה וכמה פרטים, כולם חיבבו את ההצעה ותמכו בה, כי כולם ראו בעיתורים מכשיר לטיפוח רוח האומץ והגבורה בנוער והוקרה למעשי הגבורה בעם.

כבר אז נתעורר ויכוח על המועד ההתחלתי כלפי הראויים לעיתורים. בכנסת השנייה נתכוונה ההצעה למלחמת השיחור, והיו בין חברי הכנסת שביקשו להק" דים את המועד ואף להרחיב את הסוגים הראויים לקבלת עיתור. שר הבטחון דאז השיב בצדק, כי חוק אינו מגבש היסטוריה, חוק מוגבל בתקופת התהוות מסוימת. ואם כי בשל הדחייה עד עתה - ללא הצדקה, לדעתי - יימצא מעין קיפוח לגבי המצטיינים ועטורי התהילה של המערכות הקודמות בתקופת המדינה, אני מקבל את סעיף 17 המוצע היום על תחולת הוראות החוק מיום כ"ה באייר תשכ"ז.

חברי הכנסת, שוב מתעוררות אותן השאלות שנת" עוררו בידי או ולא ניתנה להן תשובה: השאלה של עיתור לאורך בעד מעשה גבורה - והיז כולנו יודעים, שבמערכה שלנו משולב האורח גם בקווי האש וגם בעו" דף. לא הנבא בחשבון עיתור בעד תיכנון מיוחד שהביא לתוצאות מיוחדות במינן במערכה - ולדעתי יש לשים לב לעניין זה.

ההצעה נגנזה אחר-כך, בקריאה השנייה, על-ידי שר הבטחון מר דוד בן-גוריון, ביקר בשל הוויכוח על שמות העיתורים, אם אלה יהיו שמות פונקציונליים, על שם טיב ההצטיינות: גבורה, עוז, שירות או מופת, או שמות היס" טוריים. כשאני מעיין מחדש בסוגיה זו, לאחד המש" עשרה שנה, אינני רואה כל סיבה לשנות את דעתי מאז: הרציפות ההיסטורית היא עדיין המניע העיקרי במערכה, לחד צד הקיום, ועליו לעודד את הסמליות ההיסטורית על-ידי קשירת תופעות האורח בוכרם של מאורעות גבורה ודמויות היסטוריות המאירות דרכנו עד היום הזה.

הנושא השני שגדון בו היום. באשר הצעת חוק זו ממחישה את השיאים של צה"ל את הדמות החיובית ביותר של חיילי צה"ל, בעוד שלצערו הנושא השני, שיעמוד היום לדיון, יש בו כדי להכתים את שמו של צה"ל. ואולי זו הטענה העיקרית נגד מדיניות הענישה הסביבתית, שהיא מכתומה שמו של צה"ל בעולם ובארץ.

שר-הבטחון מ. דיין:

זו מפרעה לחוק העיתורים?

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

זהו הערה בשולי הדברים שאמרת. אני מקווה שבמשך הדיון היום יאמרו הדברים בצורה יותר חריפה. ההצעה שלפנינו מקבילה במידה רבה להצעה שאנח" נו הצענו. עם זאת, יש הבדל אחד, שהייתי רוצה להצביע עליו, ואציע לתקן את הצעת החוק בוועדה בנקודה זו.

הצענו שנוסף לעיתורים המוצעים בהצעת החוק, שהביא שר הבטחון, יוענק גם עיתור אוטומטי לכל חייל שנפצע במעשה קרב, בעת מילוי תפקידו, ולמשפחת כל חייל הנהרג בעת מילוי תפקידו. עיתורים מסוג זה (מקובלים בארצות שונות. די להזכיר את "לב הארגמן" ("The purple heart") בארצות-הברית. אני חושב שמגיע לכל פצוע קרב, שתודת האומה לקרבנו תומחש באמצעות אות או עיטור, שיוענק לו בלי קשר לנסיבות שבהן הביא את הקרב.

אני חושב שאין צורך להרבות בדברים על חשיבותם של עיתורים בכל הצבאות, וגם בצבא שלנו. קודם כל, העיתור מזכיר את מעשהו של הפרט. אתם זוכרים את המקרה של נסים מבורן, חייל גיבור-קרב, שנתקל בסיבוב לקבלו לעבודה במפעל ציבורי. היה גם מקרה של הצנחן הנכה, שלא יכול היה להיכנס לשיכון בירושלים מפני שהשכנים התנגדו להתאמת הבית לצרכיו. מקרים כאלה יש, לצערנו, והענקת עיתור לגיבור-קרב בעד מעשה, המזכיר את גבורתו של האדם המסויים, דרושה גם מבחינה זו, כי היא יוצרת את היחס הנגיע לאנשים שעשו מעל לצו התפקיד למען המדינה.

העיתור דרוש גם כהבעת תודת האומה למטרות חינוכיות, כדי לטפח את רוח הגבורה בין החיילים של המחר.

העיתור דרוש גם כדי לדרגן את החיילים. אמנם ברור שחיילינו אינם זקוקים לעיתורים או להבטחת עיתורים כדי למלא חובתם, ואף למעלה מחובתם. אבל בכל הצבאות נמצא שהעיתור מדרגן את החיילים למעשי גבורה מעל לצו התפקיד, ואין להתעלם מנסיבון זה.

אני חושב שהעיתור גם דרוש כדי לתת פירסום למעשי הגבורה כשלעצמם, ובצורה כזאת להמחיש את דמותו של צה"ל בעיני הציבור הישראלי, וגם בעיני העולם כולו, כפי שהוא באמת, צבא הגנה היונק את כוחו הגדול מהצורך להגן על המדינה, והיא צבא כפי שאויבנו רוצים לתאר אותו היום, צבא כיבוש אכזרי, תמונה הנפוצה היום בכל רחבי העולם, המזרחי והמערבי, בפי התעמלנים של אירגוני החבלה ועווריהם בקרב בני העמים. ושוב - חבל שהתעמולה הזאת מוצאת סיוע על-ידי מעשים מסויימים הנעשים בארץ בשם צה"ל.

הסכנה שהעיתורים יגבירו כביכול את הרוח המילי- טריסטית, נימוק שהושמע לא פעם, איננה קיימת, לדעתי, משתי סיבות. ראשית כל, צה"ל הוא צבא הגנה

יועבר החוק הזה תכניס סעיפים מתאימים, שיעניקו את עיטור שלום לישראל לכל אדם אשר יפעל למען קידום השלום באזרח ממש בישראל והעמים השכנים, ובצד את בטחון קיומה של מדינת ישראל. בכך, לעניות דעתי, תושלם מסכת העיטורים ויופגן בפני העולם רצוננו לא רק בגבורה, לא רק להעלות על נס את גבורת חיילינו, כי אם גם רצוננו ומאמצינו לעשות למען שלום ישראל באזור הזה.

ולכן, אדוני היושב-ראש, אני מציע שההצעות הללו יהיו לנגד עיניה של הוועדה שתטפל בחוק, ואני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדה.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ידלון, ואחריו - לחבר-הכנסת ורדיגר.

אהרן ידלון (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בדברי לראשונה בכנסת זו מרגיש אני צורך נפשי וחובה נעימה לצרף את ברכותי ואיחולי הלבביים לחבר-הכנסת ברקת לכהונתו הרמה כיושב-ראש הכנסת. על חבר-הכנסת ברקת רשאי אני לומר: מורי ורבי, בכמה שטחים. אני מאחל לך, מקרב לב, אדוני היושב-ראש, גם הצלחה וגם סיפוק.

כנסת נכבדה, בנושא חוק העיטורים לחיילי צה"ל יש לטפל בהודת קודש. הוסיף קשר למאבק על עצם קיומנו. הוא קשור בפיקוח נפש, הן של האומה והן של חיילינו-בנינו.

חברי הכנסת, אינני רוצה להעלים את לבטי. היו לי לבטים לגבי תמיכתי בהצעת חוק זו. לדעתי, ההצעה לא איחדה לבוא; כנראה הגיעה עונתה. אני מבדיל בהחלט בין ציון לשבח ובין עיטור סמלי לראווה. מנקודת מבט של ער-כימ, מנקודת מבט של רצון לראות צבא שיוני, ומנקודת מבט של אוריינטציה על המוטיבים הפנימיים המניעים את האדם בחייו, בפעולתו וגם במלחמתו, העדפתי ציון לשבח על עיטור לראווה. אבל הגעתי לירי מסקנה, ואנמק אותה, שחוק זה, אם כי לדעתי לא איחר, הגיעה שעתו. לא משום שאנו זקוקים כיום לעיטורים ולסמלים לראווה כגורמים מניעים, כגורמים מוטיבציוניים. משהו מחברי הכנסת אמר: העיטור כמכשיר לטיפוח גבורה. יש לי ספק בכך. אבל העיטור כביטוי דרוש וחיוני של הוקרה והערצה ללוחם, לחייל - בהחלט כן; עכשיו הוא דרוש ביותר. מבחינה זו הצעת החוק בלה בהחלט בעתה.

רבותי חברי הכנסת. לגבורת ישראל, לנצחונות צה"ל היו עד כה מקורות עמוקים ביותר, ועלינו לשקוד על כך שהמקורות הללו לא יידללו. עלינו לטפח אותם. עלינו לטפח אותם במשנה מאמצים. גם הנצחון המזהיר של מלחמת ששת הימים הוא פרי שלושה גורמי יסוד: הוא פרי האופי הדמוקרטי והמורשת הציונית של החברה הישראלית; הוא פרי התשתית הטובה שהונחלה לנוער הישראלי במערכות החינוך על כל מגמותיהן ומסגרותיהן - בית הספר, גד"ע, תנועות הנוער החלוציות; והגורם השלישי, שהוא מקור הגבורה ומקור הנצחון - האסכולה החינוכית המופלאה המיוחדת במינה של צבא ההגנה לישראל. ועלינו לשמור על המקורות הללו.

רבותי, המורשת הציונית הטבעית חותמה על החברה הישראלית, וזה חותם בר-קיימא, גם כאשר המשג ציונות נעשה כלא בתוככי מרכאות כפולות אירוניות. הציונות

הצעתו בשעתו לקרוא את העיטור הראשון על שם יהושע בן-נון, אשר, נוסף על היותו כובש הארץ ומייש-בה, היה נעים ומירתי ישראל, שהם כל נצחונותיו לא גבה זכרונו לברכה בעירובין: "יהושע בן-נון אוהב ישראל היה". ולווקא בשמו קשור עיטור, קשור סמל, כפי שמי סופר במקורות, שיהושע יצאו לו מוניטין בעולם: "שור מכאן, וראם מכאן".

את העיטור השני הצעתי לקרוא על שם דוד המלך, זה הלוחם האמיץ שכבש לנו את ירושלים ויחד עם זה היה נעים ומירתי ישראל, שעם כל נצחונותיו לא גבה לבו ולא רמו עיניו, ולא הלך בגדולות ובנפלאות ממנו, והשלטון שבידיו לא העיב על פשטותו הטבעית כרועה וכאיש העם. אף לו ניתן מוניטין. סמלו היה, כפי שמי סופר במקורות: "מקל ותרמיל מכאן, ומגדל מכאן", מגדל - כאות למלכות.

אני רואה סיבות רבות, צדקות, להצעות אלו, שלא אפרט אותן. אולם אני מודיע שלא כדאי בשל כך לעכב שוב את עצם החוק ולדחות אותו. קבלת החוק חשובה מפריטיו.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ביבי, ואחריו - לחבר-הכנסת ידלון.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. עם ישראל טיפח את הגבורה בצמידות לשאיפת החיים, ומעולם לא טיפח אותה לשמה. כך גם אנחנו עושים היום, בבואנו לקבל הצעת חוק זו אשר באה בעתה, לדעתי, ואשר חיילי צה"ל ראוים לה, חיילים שעשו למען העם כה רבות.

אולם, אדוני היושב-ראש, יורשה לי להעלות, בנוסף להצעה הטובה שיש לפיגנו, עוד הצעה נוספת, שיש בה כדי להרחיב את החוק. אני סבור ששם החוק צריך להיות: חוק העיטורים, ולא: "חוק העיטורים בצבא הגנה לישראל", והוא צריך לכלול בתוכו לפחות עוד הצעת עיטור אחת נוספת - ולדעתי גם שנייה. ועל כך רצוני לייחד את דברי.

אינני סבור שאותם אזרחים, שלעתים מחרפים את נפשם בעורף בעניינים שיש בהם סכנת נפשות של עצמם והצלת נפשות של אחרים, אולי לא פחות מחייל בחזית - אינני סבור שאנחנו צריכים לקפח את אומץ-לבם ואת גבורתם, ואזרחים מסוג זה שהם בעורף או אפילו בחזית, ובלבד שהם אזרחים. הצעת החוק, אדוני היושב-ראש, מקנה את העיטורים רק לחיילים. ואני סבור שהכנסת חייבת לתת דעתה גם על אזרחים המחרפים את נפשם במעשה גבורה, באומץ-לב, בעניינים שיש בהם משום הצלת נפשות והצלת רכוש של אזרחים.

נוסף לכך רצוני גם להעלות את ההצעה הנוספת, שנראה לי שהיתה צריכה להיכלל בחוק העיטורים, כפי שאמרת.

עם ישראל חי בתקופה של מלחמה, והוא שואף בו בזמן למצב של שלום. אנחנו מתפללים לשלום, שעה שנושאים את נשק המלחמה. ואל לנו לשכוח, גם כשי-באים אנו לחוקק את חוק העיטורים, שרצוננו הוא לא רק להפית את רוח הגבורה בקרב חיילינו ולהראות להם את הוקרתנו, אלא גם להעלות על נס, בו בזמן, את רצוננו לשלום. ומשום כך אני מציע שהוועדה שאליה

על יסוד הרקע הזה, רבותי חברי הכנסת, הגעת לידי חיוב החוק, לא שלוחמי ישראל זקוקים להפגנת גבורתם, אלא שעם לוחם אינו רשאי להצניע גיבוריו. צריך שהצדק יודאח ולא רק יישמע.

ולאחרונה, הועלו פה רעיונות על תוספת עיתורים. על כגון זה נאמר: כל המוסיף גורע.

גם באשר לשמות של העיתורים - אינני גורס שמות היסטוריים. רבים הם גיבורי ישראל בהיסטוריה. אל נעשה סלקציה ביניהם. מי יודע אם הגיבורים האמיתיים לא היו חיילים אלמונים שלחמו בשורות צבא יהושע בן-נון וצבא דוד, והיו ראוים לעיתורי גבורה כמו החיילים האלמוניים של צה"ל.

וזכור, מעבר לעיתורים הכרחיים - רק מיווג של רוח גבורה וגבורת הרוח יבטיח את עתידנו.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחברי הכנסת ורדיגר, ואחריו - לחברי הכנסת סנה.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, הרשה לי לצרף את ברכתי לקודמי ולאחל לך הצלחה בתפקידך הרם.

חברי הכנסת, בעתון הקהירי "אל-אהרם" פרסמה ידיעה, שעבדול נאצר, שליט מצרים, העניק עיתורים לקצינים וחיילים אשר הצטיינו בפעולות שבוצעו לאחרונה נגד ישראל. בהודמנות זו אמר נאצר כי "מה שגללקו בכוח - לא יוחזר אלא בכוח". ויעשו זאת לפי דבריו חייליו האמיצים, "מעל לים של דמעות ומתחת לאפקים אחוזה להבות". שליט מצרים מעניק עיתורים לחייליו על גבורה מדומה ועל אומץ אשר איננו קיים, ובכך מקווה הוא להרים את המוראל הירוד של החייל והקצין המצרי, הידוע בתבוסותיו ופחדו.

מול נאום זה ומטרותיו של נושא עומדים גיבורי ישראל, חיילי צה"ל ומפקדיו בשרה הקרב, מעל לים של תקוות ובהכרה מלאה ובבטחון בקדוש ברוך הוא, כי מלחמת עם ישראל על אדמתו מלחמה לחיים ולמוות היא, וכי בכוחו של הבודד להכריע בעזרת ה' את המערכה כולה.

כשתמה מלחמת ששת הימים המשיכו עוד עתוני העולם המערבי להביא תיאורים על מעשי גבורה ומופת של חיילי צה"ל מול הבריחה, הפחד והכשלונות של חיילי האויב. הפער שבאיכות האדם והמעשה הוא שהיקנה לנו את הנצחון בעזרת ה' והוא המוביל אותנו במשך שנתיים וחצי מאז שוחררה ארצנו וחזרנו אל עיר קדשנו.

אולם השלום, השלווה והמנוחה עדיין לא באו לנו. לתנו, עדיין עומדים אנו במלחמה עם הצרים עלינו וכל הרוצים לכולוננו, ובמלחמה זו מולגים בנינו מעשי גבורה ומופת. כפי שעשו במלחמת ששת הימים וכפי שלמדו מאבותיהם גיבורי מלחמות סיני ותשי"ח. ולוחמי צה"ל הם ממשיכי דרכם של לוחמי חירות ישראל בכל הדורות.

החוק המוצע, חוק העיתורים בצבא הגנה לישראל, תשכ"ט-1969, בא למלא צורך המודגש זה שנים - ציון לשבח - בדרך של מתן עיתור, לחייל המחרף את נפשו בקרב או המצטיין באומץ-לב. מתן העיתור בא לבטא את הוקרת המדינה והעם לחייל על מעשיו בגבורה, שעשה מעל למוטל עליו ללחם לא אחת גרמו לניתוק פתיל חייו הצעירים.

חינכה להתנדבות, למסירות לכלל שלא על מנת לקבל פרס. הציגות עיזבה את החברה הישראלית כחברה ללא אריסטוקרטיה, על אף גלי העלייה השונים שהיו עלולים לבגש אותה כחברה מעמדית קיצונית. הדבר קרה בחברות של הגירה ועלייה, שבגלל גלי העלייה השונים הן התגבשו כחברות הייררכיות נוקשות. החברה שלנו היא דמוקרטית - ביחסי אדם לזולתו, ביחסי מעביד לעובד, ביחסי שר לפקידיו, ביחסי מפקד לחייליו. נשמור על זה, כי כוחנו בזה שאנו חברה שאין בה המרירות שבחברה מעמדית ואין בה אדישות לענייני הכלל. אין זו חברה שבה שלטת הגישה האומרת: מה לי ולהם, המנהיגים, השליטים, המפקדים, אין גישה האומרת: המדינה - זה לא אני. אנחנו זקוקים לחברה שבה אפשר לסמוך על המניעים של הפרט, גם ללא חישובי כפיה ומרות.

המקור השני - מערכת החינוך, היסודות הבסיסיים של החינוך; הכרת השואה של יהדות אירופה וגאווה על קוממויות ממלכתית בישראל, הכרת תלות הגומלין בין מדינת ישראל לבין העם היהודי, אהבת מולדת, ותכונות של אחריות אישית, חברתיות, כושר התמצאות ואומץ-לב, - אלה הם המקורות לרוח הגבורה של הנוער. וראיתי אותן במלחמת ששת הימים. ראיתי את ההתייצבות המפוכחת של הנוער הישראלי מול העובדות, מול סכנת הכיתור; חשת את ההחלטה הפנימית שלהם: שנית שואת יהודים ללא תחרה. ראיתי את ההצצה המופלאה שלהם למעמקי ההיסטוריה היהודית. הם ידעו: אנחנו מגינים על מדינה שהיא אחרית לקיום העם היהודי כולו, שיש לה שליחות בהיסטוריה היהודית. אלה הם המקורות לרוח הגבורה.

יש עוד מקור. ואני רוצה להגיד לחברי הכנסת אברני: יש בצבא מיהרה גדולה לשלום, והכמיהה הגדולה לשלום היא אולי מקור כוחו והעיקר, צה"ל הצליח לפתח אס"כ כולה מיוחדת. לא זה הזמן להעריך אותה. אבל כוחו של צה"ל הוא לא בעיתורים, אלא באסכולה בסיסית, המושתתת על האחריות האישית של כל לוחם, גם כאשר נלחמים במסגרת של חטיבות ואוגדות; על סולידריות הלוחמים, על הדיווח הנאמן והאמיתי ללא התפארות, ללא הטעיה, מתוך קבלת אחריות אישית לכשלונו; ועל עיצוב המנהיגות למופת המפעילה את שיטת "אחרי".

אבל, רבותי חברי הכנסת, מהו הדבר שגשגנה העושה את נושא העיתורים לצורך חינוך? גשגנו כמה תנאי יסוד פסיכולוגיים במלחמה שלנו. קודם כל - משך המלחמה. חיילים המשרתים כיום בצה"ל נמצאים למעשה - זה עוד לא היה עד היום - במלחמה מתמדת. לבחור בן שמונה-עשרה המתגייס לצבא - ואני מודה: עליו אני חושב, לא על אזרחים, אם כי גם אזרחים עושים מעשי גבורה - לחייל הצעיר בן השמונה-עשרה ההולך היום לצבא צפויים תנאי המלחמה לכל אורך שירותו הצבאי. זה עוד לא היה. לא רק זאת: עול המלחמה, מאמץ המלחמה איננו היום מאמץ חד-פעמי, קצר וגומרי, המסתיים בנצחון מכריע. עול המלחמה מוטל על הצבא הסדיר ועל חיילי המילואים שבשירות מבל שיהעם כולו יהיה מגויס. אין גיוס טוטלי לזמן קצר. צריך לראות את המלחמה הזאת כהוויית קבע. אני חושב שבעוד אנחנו מפארים כיום את חיילי מלחמת ששת הימים, כבר עומדים להשתחרר חיילים שהתגייסו לאחר מלחמת ששת הימים, שהיו תשופים למלחמה מתמדת, ואני סבור שמי גיע להם אות מלחמה כמו אות המלחמה של קדש ושל מלחמת ששת הימים.

השמות המוצעים של העיתורים הם סתמיים, היית אומר, בלתי-היסטוריים: עיטור גבורה, עיטור עוז ועיטור מופת. אבל אם כבר אמרנו, כנהוג בעמים אחרים ובצבאות אחרים, להנהיג עיטורים, הרי יש גם לקבל את הדוגמה הטובה, שבצבאות של עמים אחרים נקראים העיטורים על שמם של אישים או של מאורעות מהוללים בהיסטוריה שלהם. אכן, לחייל המצטיין בגבורה שמעל למידה השכיחה יש לבטא את ההוקרה-במתן העיטור, אולם לעיטור יש גם ערך חינוכי המגשר בין ההווה ובין העבר. ואנחנו איננו עם בלתי-היסטורי. הייתי אפילו אומר, שאנחנו עם אולטרה-היסטורי. הרבה מאות בשנים לא היינו עם "גיאוגרפי", אבל בכל הזמנים לא חדלנו להיות עם היסטורי. הגבורה היהודית היא פרק מזהיר בהיסטוריה שלנו, והייתה אומר שיש לנו עורך של מערכות לתהילה וגיבורים למופת, שהיינו יכולים לקרוא על שמם את העיטורים, והייתי משאיר את הבחירה לוועדה.

ברם מכיוון שאחד מקודמי, חבר-הכנסת רפאל, קרא בשם או בשמות, הייתי מעלה כהצעה שלושה שמות היסטוריים: אות החשמונאים (או: אות המכבים), אות בר-כוכבא, ואות לוחמי הגיטאות. ואני חושב שפרושים מיותרים:

המלחמות שאנחנו מנהלים בדורנו הן מלחמות שיחורו, והן המשך של מלחמות היהודים נגד דיכוי, שיעבוד ועריצות של אימפריות זרות — של האימפריה היוונית-סורית, של האימפריה הרומית, של האימפריה הנאצית; והגבורה של צה"ל היא המשך של גבורת הדורות הקודמים. אני חושב שיהיה נאה לנו אם נקשור את שלושת העיטורים בצה"ל עם שמות היסטוריים. יען כי העבר שלנו ראוי להווה, ויהי רצון שההווה והעתיד יהיו ראויים לעבר.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת שמואל תמיד, ואחריו — לחבר-הכנסת גרוס.

שמואל תמיד (המרכז החפשי):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הצעת החוק היא טובה וחשובה ויש לקבלה. אעיר רק מספר הערות.

הצעת החוק אינה מקיפה מקרים המהווים חלק מן ההווי הנוכחי, כגון גבורה עילאית של שבוי מלחמה, שלא בעת לחימה מול פני האויב, שיכולה להיות גבורה שתעלה על גבורה בשעת קרב. איננו יודעים, למשל, מה קורה ברגעים אלה ברב-סרן אשכנזי וסרן רום, שבוי חיל האוויר בידי המצרים — מה עבר עליהם, מה עלול לעבור עליהם. הם שניים, ועלולים להיות אחרים. אנו יודעים שדרושה גבורה עילאית כדי לעמוד בפני אלה המקיפים אותנו, לא רק בשעת קרב ממש. זו לחימה מעין כמות. דומני שיש לתת את הדעת על כך בוועדה.

כמו כן יש לתת את הדעת על גבורת אנשי שירות הבטחון. שוב, לאו דווקא בשעת קרב, במבצעים המיוחדים האופייניים לתפקידם. אלה הם בדרך כלל האנשים הפועלים בשקט, בחשאי, באלמוניות, ומהם נדרשות, לא-אחת, סגולות מיוחדות במינן בתחום הגבורה, עוז הרוח והמופת.

לא הייתי כולל בחוק הזה את מעשי הגבורה של אזרחים, אבל אין לי ספק שבמקביל לחוק זה יש ליצור מסגרת של עיטורי גבורה לאזרחים, מה עוד שהקרב כיום הוא בחזית ובעורף; שהרי אם בהיתקלות עם אנשי

במשך כל השנים חיפשו ראשי המדינה וצה"ל דרך לבטא את הערכת העם והוקרתו לחיילים, לאנשי הצבא, שבמעשי גבורתם הקנו לנו שם גיבורים ומופת לדורות הבאים.

שלטונות צה"ל תרמו במשך השנים במידה מסוימת לנושא, בהעניקם ציונים לשבח לחיילים מצטיינים, בדרך גות שונות, החל מזה שניתן על-ידי הרמטכ"ל, דרך אלוף הפיקוד והחיל, ועד למפקד החטיבה. אך כל אלה היו בחינת שבח שבפנימיות ולא הותירו סימן חיצוני שיישאר עם המבצע ואשר יעיד באשר הוא, כי זהו גיבורנו שחירף נפשו, הציל אחרים והנחיל לנו את הכבוד.

כבוד היושב-ראש, אנו עומדים במאבק עם שכנונו במלחמה, שהם מצטיינים אותה כמלחמת התשה. דרושים לנו עצבי ברזל כדי להתגבר עליה, וסבלנות ואורך רוח כדי שלא ליפול מוראלי.

שליט מצרים אומר כי נצחוננו במלחמת ששת הימים היה "נצחון שלא בדרך הטבע וההיסטוריה". בכך רוצה הוא לומר שזה היה חד-פעמי ולא ישוב עוד. וכדי שאכן זה יהיה כך, דורש עבדול נאצר מעמו ומעמי ערב כולם להצטיין. הוא דורש מהם "להכשיר עצמם על מנת להגיע לרמת היכולת הדרושה ולהדביר את הפער האיכותי שבין ישראל לבניהם".

שליט מצרים תובע אחדות בעולם הערבי, ומבין שזרות נאומיו צצה ועולה שאלת השאלות, מדוע מצליחים חיילי צה"ל באומץ ובגבורה לנהל מלחמה, בעוד חייליו, המצטיינים במיטב הציוד הטכני, נסוגים אחור. אבל אין שליט מצרים מכיר את עם ישראל ומהותו, עם ישראל ומקוריותו.

חברי הכנסת, שלושת עיטורי הגבורה, העוז והמופת, דרושים לנו לחינוך הבנים. לא המיליטאריסם מדבר מתוך כנו, אלא הרצון לשלום, והוא יבוא כאשר אויבנו יהיו בטוחים שאנו חזקים וה' היושב במרומים הוא בעזרונו, שכותנו עמנו ולדשותנו צבא לוחמים אמיצים, המוכנים לחרף נפשם למען מולדתם וארצם. ואת החיילים צריך להכיר בעיטוריהם, כדי שתורגש ההמשכיות של מלחמות תש"ח, סיני ומלחמת הישועה.

חברי הכנסת, העיטורים שחיילינו ישאו על חום לא רק שיעודו על מעשיהם, אלא יביאו גם לכך שיספרו על מעשי גבורתם — וחשוב הדבר ובעל ערך שאין לתארו.

סיעתנו תתמוך בהצעת חוק זו.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת סנה, ואחריו — לחבר-הכנסת שמואל תמיד.

משנה סנה (מקי"י):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. ביקשתי את רשות הדיבור כדי להביע תמיכה בלתי מסויגת בהצעת החוק ובהצעה להעברתו לוועדה, כפי שעשיתי בדצמבר 1954 לפני 15 שנה, כאשר הצעת חוק דומה הוגשה לכנסת השנייה.

אני רשום לסעיף הבא בסדר-היום של ישיבה זו, והוא סעיף לביקורת ולוויכוח, אבל אני גורס שיש להב-דיל בין קודש לחול ולא לערבב מין בשאינו מינו, ולכן איני מכניס שום סייג לתמיכה בהצעת חוק זו. הייתי רוצה להציע איזון השלמה ולגמקה בכמה מילים.

— חוק העיתורים בצבא הגנה לישראל (ש. תמיר, ברקת, גרוס, דיין) —

חברי כנסת, גבורה מקורה באמונה. הגבורה והמסי' רות הן ביטוי לאמונה עמוקה, לזיק קודש המפעפע בלב כל יהודי. הגבורה היא ביטוי לכך שהחייל משוכנע שהוא לוחם בעד דבר צודק. תמיד היו כוחנו ועלינונותנו בכוח המוסרי שלנו. הגבורה מקורה בתנ"ך, בגיבורי ישראל הראשונים. ולכן יחד עם מתן עיטורי גבורה לחיילי צה"ל יש צורך לטפח את המוסר המקורי בין חיילי צה"ל, ועליו להתרחק מלטפח את המושג שהעני' טור מבטא כביכול את "כוחי ועוצם ידי". גבורה יכולה להיות דבר חד-פעמי. אבל אם רוצים להתמיד בזה, אם רוצים שחיילי צה"ל יעמדו תמיד על משמרתם בגבורה, במסירות ובדביקות, — ולזה אנחנו זקוקים בימים אלה — אם אנחנו רוצים שחיילי צה"ל ישאבו כוחות חדשים ויום-יום, יכולים לעשות זאת רק בכוח האמונה, אמונה שמקורה בדברי ימי ישראל העתיקים. יחד עם מתן עיטור יש לטפח גם את המוסר המקורי בקרב חיילי ישראל.

סיעתנו תצביע בעד חוק העיטורים.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לשך הבטחון, לתשובה.

שר הבטחון מ. דיין:

אדוני הוישב-ראש, כנסת נכבדה. ביקשתי את רשות הדיבור שנית כדי להעיד שלוש הערות. האחת, לדברי חברי הכנסת ורדיגר, שבפתח דבריו ציטט ממאמר של "העתון המצוי" "אל-אהרם", ובעקבות אינפורמציה שנמסרה בעתון זה על כך ששליט מצרים העניק עיטורים לחיילים מצריים, אמר חבר הכנסת ורדיגר: "שליט מצרים מעניק עיטורים לחייליו על גבורה מדומה ועל אומץ אשר איננו קיים".

אני רוצה להסתייג מאימרה זו. אינני יודע למי העניק שליט מצרים את העיטורים. במקום אחר קראתי, שלפני ימים מספר היתה הלוויה של שני קצינים מצריים, סגן וסרן, שנהרגו בעת נסיון לחדור למעון שלנו בתעלת סואץ. הם לא הצליחו לחדור ונהרגו בשטח שלנו. קראתי עוד כי בהלוויה זו, שהיתה הלוויה מפוארת, השתתפו שר המלחמה המצרי ושלישיו של הנשיא. התייגה אשר תהיינה דעותינו על שליט מצרים, על המניעים למלחמה, על מטרות המלחמה, — אני מציע לעצמנו שלא נבו לחיילים, אף כאשר הם לוחמים בנח, בצבאות סדירים של האויב.

הערה שנייה: יש נושאים רבים לגבורה, גבורה אור-חית וגבורה צבאית. הצעת החוק שהגזנו על השולחן אינה באה להשיב על כל המקרים. בשלושת העיטורים האלה אין לנו יומרה לחבוק כל אותם המקרים שראוי היה לציין במיוחד, אלא לספק את הצורך שנראה לנו כח-שוב במקרים אלה שהצעת החוק מפרטת.

הערה שלישית: לכאורה תמכו כולם בהצעה, לפחות בחלק האופרטיבי שלה, האומר שיש להעביר אותה לועד-דת החוץ והבטחון, כדי שתדון בה. אך הסיפוי כל כך הרבה "אבל", עד שזה הזכיר לי אותו האיכר שהסתכל על הנקניק ואמר: סוסי היקר, קשה לי להכיר אותך... הציעו שינוי בעניין מי יעניק את העיטורים, אך ייקבעו האותות, בעד מה יקבל את האותות ומה מטרות מתן עיטורי הגבורה. עליתי לדוכן כדי לומר שאני מבקש מה-יושב-ראש להצביע על הצעתי כפי שהבאתי אותה, וש-החוק הזה יועבר לוועדה כדי שתדון בו.

"פת"ח", חייל ואזרח גם יחד יגברו על פעולת חבלה מסוכנת על-ידי מעשה גבורה, מדוע יזכה האחד ולא יזכה משנהו האחר? אין זה צריך להיות במסגרת דין אחד — דרוש דין מיוחד לחיילים — אבל יש לחוקק במקביל חוק לאזרח, מה עוד שהיום שוב אין זו סיסמה באמר-רנו: כל העם — צבא, וכל הארץ — חזית.

שבתי והירהרתי רבות בקשר לחוק זה בנושא של המחותרת הלוחמת, שאיננה נזכרת במסגרת החוק הזה, אף כי אולי פה ושם ניתן, בעקיפין, להחיל עליה חלק מהוראות החוק.

מצד אחד עבר זמן, ואם דגים באופן אישי בגיבורי המחותרת, ומישהו מגיע למסקנה שלמשה דיין, איש ההגנה, למשל, מגיע עיטור על אחד מפועליו בימים ההם — מי יחליט על כך היוזם עבר זמן. נעשו עוולות קשות כלפי אצ"ל ולח"י בראש וראשונה, וכלפי אנשי גול"י, ואינני יודע אם חלק מן העוולות האלה ניתן לתיקון במסגרת של תיקונים לחוק הגדון היום.

היו לי גם הרהורים אחרים. אין דמיון בין גבורת החייל, ותהיה הנעלה ביותר, ובין גבורת הלוחם האלמוני. זה סוג אחר של גבורה. זו גבורה של בחדים ומבחדים — וזו גבורה שהעם כולו מודהה אתה גלויות. לזו תכונות משלה — ולזו סגולות משלה. בוודאי שקשה מאוד לעשות השוואה כלשהי לגבורות הנעלות ביותר של עוז הרוח בימי המחותרת ובתא-הגרדום. הירהרתי הערב האם בעצם קבלת החוק הזה היום כאן, פה אחד, מחברי הכנסת סנה ועד כל יתר המפלגות כאן, האם אין זה עצמו נצחון גדול של הלוחמים דא, שאו צויינה מלחמתם כ"תקיעת סכין בגב האומה"? אולי זה אחד הנצחונות שלהם, חוק העי-טורים כדבר מובן מאליו בכנסת ישראל בשנת 1969, עיטורים שהיו ללעג ולקלס בימים ההם.

בסיכומי של דבר, יש למצוא את המסגרת, בין בחוק זה ובין בחוק אחר, שאנשים המהלכים בארץ הזאת, ומהם גיבורים שגבורתם תרמה לעצם קיומנו כאומה לא פחות מחיילי צה"ל, ובחלקם אף יותר, בהיותם נחשונים ובחדים, יזכו בעיטור מטעם המדינה, ולו באיחור ולאחר תקופה ארוכה של עוולה. איני בטוח שזה מוכרח להיות בחוק הזה. אולי צריך להתקין לכך חוק אחר. אבל אי-אפשר לעבור על כך לסדר-היום.

שר הבטחון היה האישי אשר הציע לממשלה את אות המחותרת או "עלה" ההתנדבות. אני סבור שלמרות העומס הרובץ עליו כדאי שיתן דעתו גם לנושא הזה, שנתקן את המעוות הזה, שהוא קודם כל עוולה למדינה, אף יותר מאשר ללוחמים, כי הם קיבלו את העיטור הגדול בעצם קיום המדינה.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחברי הכנסת גרוס.

שלמה יעקב גרוס (אגודת ישראל):

אדוני הוישב-ראש, כנסת נכבדה. סיעתנו מצטרפת לכל הדברים היפים שנאמרו פה על חוק העיטורים; וגם אנחנו חושבים שזה חוק טוב ונחוץ, וסיעתנו תצביע בעדו.

מובן שמתן אות גבורה, עיטור לחייל, מדרבן אותו להיות נאמן ומוסר לתפקידו. יש בזה ביטוי כאשר נותנים לחייל עיטור, אות גבורה, סימן לכך שמפקדיו, הממשלה ונציגי העם מוקירים את מעשי הגבורה ואת דבקותם של חיילי צה"ל במשימה.

היו"ר ר. ברקת:

אני מעמיד את ההצעה להצבעה.

הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת חוק העיטורים בצבא הגנה לישראל, תשכ"ט-1969, לוועדת החוץ והבטחון נתקבלה.

היו"ר ר. ברקת:

אני משתמש בהזדמנות זו כדי לברך את שר הבטחון, שזכה להביא את החוק הזה בימי עבודתה הראשונים של הכנסת הזאת, ואני מניח שימצא דרך נאותה להעביר את רחשי הלב שמצאו את ביטויים בדברי הדוברים השונים לצה"ל, לחייליו ולמפקדיו.

ב. הצעות לסדר-היום**1. הודעת שר הבטחון על הענשה סביבתית בשטחים המוחזקים****היו"ר ר. ברקת:**

יש להתנגד ל"ענישה סביבתית" גם מנקודת-ראות פוליטית, לא רק מוסרית. המלחמה שלנו באירגוני הטרור היא לא רק צבאית, היא גם פוליטית, אולי בראש וראשונה פוליטית. התמיכה הנרחבת שאירגוני הטרור הערביים רוכשים בארצות העולם, במזרח ובמערב כאחד, נהפכת לכוח מאטריאלי נגדנו. יש אפילו משווים אותם ללוחמי המחוזות האנטי-נאצית בשטחים הכבושים של צרפת וברית-המועצות, ואותנו משווים, בלי בוש, לכובש שים הנאצים. ודאי, מפיצי ההשוואה הזאת הם רמאים ציניים וזדוניים, אבל בין המרומים יש רבים בעלי דבון טוב שצריכים היו להיות ירידי ישראל, מהם אף שהיו בעבר ירידי ישראל. אנו נתונים איפוא במערכה פוליטית ואידיאולוגית כבדה נגד התמיכה בטרוריסטים הערביים. עלינו לעמוד קשה כדי לחשוף את האמת, כי אין אלה לוחמי חופש אלא תוקפנים-הרפתקנים המבקשים לשלול את חירותו של עם אחר, של עמנו אנו, ואת זכותנו לקיום לאומי ממלכתי עצמאי. והנה, ההכרזה על "ענישה סביבתית" לא שירתה את המערכה הפוליטית שלנו, היא שירתה את המערכה הפוליטית נגדנו.

הבחינה השלישית היא התכליתית, התועלתית. לפי מייטוב הבנתו וידיעתי, "ענישה סביבתית" איננה מסוגלת להרתיע את האוכלוסיה הערבית ממתן חיפוי לחבלנים, אלא היא מקוממת את האוכלוסיה הערבית נגד ישראל; תחת לבחוד את הטרוריסטים מן הציבור הערבי השלם - היא מאחדת את הציבור הערבי השלם עם הטרוריסטים, היא מזינה ומדשנת את הקרקע הציבורית לצמיחת הטרור.

מכל שלושת הטעמים הללו אני מציע לכנסת לדון בנושא "הענישה הסביבתית" ולדון אותה לשלילה. מדי-גיות נכונה דורשת יד חזקה כלפי אירגוני החבלה, חבריהם ותומכיהם בפועל, אך כלפי כלל התושבים בשטחים המוחזקים - יד מושטת לשכונות טובה וליחסי שלום.

אני יודע שהבריות אומרים: הגה נקט משה דיין מדיניות ליברלית בשטחים - וכשכל. מדוע נכשל? מפני שהליברליות הצטמצמה לתחום החיים האזרחיים, הכל-כליים והמוניציפליים בלבד ולא נגעה בתחום החיים הלא-אזרחיים. פה יש לנו עניין עם אוכלוסיה בת מיליון נפש, בעלת שייכות לאומית ברורה ותודעה לאומית גבוהה, אוכלוסיה השוכנת בשטח רצוף ובאופן צפוף. זוהי בעיה לאומית ועליו להגיש לה פתרון לאומי נכון. אנו, מק"י, הצענו - לא היום, עוד ביוני 1967, תיכף אחרי ששת ימי המלחמה - שני עקרונות כיוסד לפתרון כזה: זכות ההגדרה העצמית וחובת דו-קיום בשלום.

אנחנו עוברים לסעיף ב' בסדר-היום: הצעות לסדר-היום. ראשונה, הצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת סנה: הודעת שר הבטחון על הענשה סביבתית בשטחים המוחזקים. רשות הדיבור לחברי-הכנסת סנה.

משה סנה (מק"י):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הודעתו של שר הבטחון בדבר הענשה סביבתית כאמצעי להתמרת המלחמה בטרור חוללה סערה בדת-הקהל בארץ ומחוצה לה. עקב הסערה התקיים בממשלה דיון, וכפי שנמסר ברבים, סיכמה הממשלה שאין שינוי במדיניות הנקוטה בשטחים המוחזקים. לדעתי, אין הכנסת יכולה להסתפק בסיכום סתמי זה. ממה נפשך? אם אין שום חידוש בהודעת שר הבטחון - לשם מה נמסרה בפומבי ובהבלטה, ופעמיים? ואם יש בה משום חידוש - חייבת הממשלה לפרש את משמעות סיכומה הסתום, כאישור לדברי השר דיין או כביטולם.

בהעלותי את ההצעה לדון בהודעת שר הבטחון, הגני בא לחלוק ואף להתריע עליה. לא כמי שנרתע ממלחמה בטרור. אני מערער על שר הבטחון, אלא כמי שגורס מלחמה עד חרמה באירגוני הטרור, בבסיסהם, במרכזיהם ובמבטואיהם. לא על דעת אלה אשר שר הבטחון, בהתווכחו עמם לפני ימים ספורים בטלוויזיה, הגדירים כמוכנים לסגת על-פי דרישת האויב וכ"מתחרטים" על הקמת המדינה, אלא על דעת אלה שאינם מוכנים לנסיגה בלי שלום ושאינם מוכנים לוותרים על חשבון ריבונותה, חירותה וחסנה של המדינה הזאת, שהקמתה צדק והג' נתה צדק - על דעת אזרחי ישראל כאלה הגני אומר לאו מפורש למושג ולשיטה של "ענישה סביבתית".

עונש סביבתי משמע לא עונש על האשם אלא על סביבתו הגיאוגרפית או החברתית. אם גילית את האשם, ענשהו כדון. אפילו הפתגם "אין רחמים בדין". לא שכח להוסיף "בדין" - יש דין, לכל עבריו ולכל פושע, אולם, אם אתה נזקק לענישה סביבתית, הרי זה מפני שלא מצאת את האשם ולכן אתה פוגע בבלתי-אשמים, לפעמים רק בחפים מפשע ועל-פי רוב גם בחפים מפשע. בהרסות בתים, רחוב או שכונה, הן מטרות הפגיעה והן צורת הפגיעה היא ללא הבחנה אינדיבידואלית. עם ישראל, התברך במוסר לוחמיו ואנו מצווים לצנוד אותו. אולם תנאי הכרחי למוסר הלוחמים הוא מוסר הלחימה גופא, לא רק מוסר המטרה אלא גם מוסר האמצעים. בנדון זה היחס לאוכלוסיה האזרחית במלחמה הוא אבן-בוהן ראשונה-במעלה. ענישת אוכלוסין אזרחיים ללא הבחנה אינדיבידואלית סותרת את תנאי זה.

הביע אותה בהרצאתו בוועידה הכלכלית בירושלים ב-27 ביוני שנה זו.

הפסדו זמן רב. עכשיו מאוחר למדי, אבל לא מאוחר מדי. עת לשנות מן היסוד את המדיניות, לא לגבי השטח חים המוחזקים, את השטחים נחזיק עד בוא השלום, אבל לגבי האנשים המוחזקים: להם חייבת ישראל לפתוח אפיק פוליטי לחיי חופש לאומי ולחיי שלום עם העם שלנו.

2. הכרות שר הבטחון על הנהגת מדיניות של הענשה סביבתית בשטחים הכבושים

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אני מדבר על הענשת אנשים שאינם אשמים. לאחר מקרה ירייה על קציין - הגה אני אומר זאת - פוצצו הבתים של שכונה שלמה. על זה מדובר. לפי הגירסה הרשמית פוצצו 18 בתים. זמן קצר לאחר מכן בא עונש קולקטיבי חמור נוסף בעזה. כאן, לאחר רצח סוחר יהודי, פוצצו הבתים של רחוב שלם, בתים בני שתיים שלוש קומות.

במועדון העתונות בבית סוקולוב שבתל-אביב הכריז שר הבטחון רשמית, ב-12 בנובמבר, על המדיניות של "ענשים סביבתיים". עוד קודם לכן פורסמה ב"הארץ" מיום 7 בנובמבר 1969 דיעה, כי הממשל הצבאי ברצועה איים בעקירת פרדסים שמהם תבוצע פעולת חבלה כל-שהי. עתונאים שביקרו בעזה אחרי הפיצוץ הסביבתי של רחוב שלם מסרו מפי ראש עיריית עזה את הדברים הבאים, ואני מצטט: "ראש העיר סיפר, כי שר הבטחון איים על חברי מועצת עיריית עזה, כי אם יימשכו פעולות ההתנגדות הצבאיות, תוחמר שיטת פיצוץ הבתים. הם סיפרו, כי דיין אמר להם: אם יהיה צורך, נפוצץ את הבתים של רחוב אחד; אם יחרף המצב, נפוצץ את הבתים של שני רחובות; אם יימשך כך, נפוצץ את הבתים של שלושה רחובות ואף של רובע שלם; לא איכפת לי אם העיר עזה תיהפך לשממה. דיין אמר עוד - לדב-ריהם - אם אתם חושבים שעל-ידי מעשים כאלה תוציאו אותנו מעזה, דעו לכם שבסופו של דבר אתם תוצאו מעזה".

מעודדת אותי התגובה השלילית שבאה מחוגים ציבוריים שונים לגבי מדיניות הענישה הסביבתית. גל המחאות מוכיח, כי עוד לא אבדה תקוותו להתפכחות משיכרון השוביניזם והמיליטריזם.

ההתנגדות לענישה הסביבתית התבטאה במחאות בצורת מכתבים למערכת בעתונות ובמאמרים בעתונות. מחו בין השאר הפרופסורים פטנקין, לבונטיין, פרידלנדר, טלמון ואחרים. אפילו ב"הארץ" הפרו-דייני הופיע ב-14 בנובמבר מאמר ראשי נגד תכנית דיין, בו נאמר בין השאר: "עונש סביבתי הינו, לפי מהות המושג, עונש קולקטיבי. השוני שבמינוח אינו משנה לעצם העניין." גם "על המש-מר" כתב במאמר ראשי ביום 6 בנובמבר בין היתר: "הסבריו של שר הבטחון, כאילו חותם של תושבים ערביים, שהיו עדים למעשי פשע, לשתף פעולה עם של-טונות צה"ל, אינם משכנעים כל עיקר... המושג של עונש קולקטיבי נוגד עקרונות יסודיים של חברה תרבויתית." אלו דברי "על המשמר".

ההתנגדות הזאת מצאה ביטוי חזק בהפגנה המונית

אפשר לשאול: האם יש ערבים פלשתינאים המוכנים לכך? אקרא לפניכם רק משפט אחד כחווית-דעת של אדם יודע דבר. הוא אומר: "אשר לאוכלוסיה הערבית הנתונה לשלטוננו, אפשר לציין בסיפוק, שקיימת בקרב אוכלוסיה זו יותר נכונות לשתף פעולה אתנו מאשר עם אירגוני החבלה או עם מדינות ערב המסיחות אותה לתת יד לטרור". אני בטוח כי שר הבטחון לא יפסול חוות-דעת זו, מטעם פשוט מאוד, וזוהי חוות-דעתו שלו. הוא

היו"ר ה. ברקת:

אנחנו עוברים להצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת וילנר: הכרות שר הבטחון על הנהגת מדיניות של הענשה סביבתית בשטחים הכבושים. דשות הדיבור לחבר-הכנסת וילנר.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. בראשית דברי רצוני להביע את ההדעותוננו ממעשה הפיצוץ במשרדי "אל על" באתונה. זהו מעשה פשע שיש לגנותו ולהוקיעו.

הגושא, שאנו מציעים להעלות היום לדיון בכנסת, הוא "הענשים הסביבתיים" או הקולקטיביים, שמבצע אותם שר הבטחון בשם הממשלה בשטחים הכבושים. הענשים הסביבתיים פירושה, ששלטונות הכיבוש מטילים עונש לא רק על מבצעי הפעולות, ואף לא רק על המסייעים בידם, אלא על הסביבה כולה, אנשיה ובתייה. ענשים קולקטיביים מוטלים כל הזמן על תושבי השטחים הכבושים. הדבר בא על ביטויו בצורות רבות, כמו עוצר כללי, מעצרים המוניים, יריות בעוברי אורח ללא אבחנה ברדיפה אחרי מתנקש, תפיסת חנויות, סגירה ותפיסה של בתי-ספר, ועוד.

בראשית ערב ראש-השנה ב"מעריב" דחה השר דיין בתוקף את ה"האשמות" שהוא מנהל כביכול במדיניות ליברלית בשטחים, ואמר (אני מצטט): "מישהו יכול להסביר לי, במה הגנו ביד רכה לגבי הטרור, פרט לתליות?... כל מי שנותן להם מים - אנחנו מפוצצים את הבית שלו...".

החדש הוא בכך, שהענשים הקולקטיביים הוחמרו עתה בצורה דרסטית, ובכך ששר הבטחון קבע במדיניות רשמית הטלת החובה להסגיר את מבצעי הפעולות על התושבים בשטחים הכבושים, אחרת ייענשו, גם אם אין להם כל קשר עם הפעולות, ואף אם אינם יודעים מי ביצע אותן. בכך הוכרו העקרונות של חובת ההסגרה ויהי מה.

העקרונות האכזריים הללו בוצעו הלכה למעשה בזמן האחרון במקומות שונים. בכפר בית-סחור, בשכונה המזרחית, הוטל ב-29 באוגוסט עוצר כללי למשך 22 שעות ביממה, ביום ובלילה, במשך 20 ימים ולילות. כן הוטל עונש קולקטיבי אכזרי על אוכלוסיה שלמה, שסבלה לא יקשה לשער.

בכפר חלחול בוצע עונש קולקטיבי, אשר זיעוע את דעת-הקהל בארץ ובעולם.

שר-הבטחון מ. דיין:

חבר-הכנסת וילנר, האם אתה זוכר שהקטיושות עמדו על-ידי הבתים האלה?